

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان‌شناسی همگانی

پایان نامه:

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان‌شناسی

عنوان:

سیر تحول اشتقاق در زبان فارسی نو

استاد راهنما:

دکتر محمد راسخ‌مهند

استاد مشاور:

دکتر مهرداد نغزگوی کهن

نگارش:

حامد نقاشیان

زمستان ۱۳۸۹

همه امتیازهای این پایان نامه به دانشگاه بوعلی سینا تعلق دارد. در صورت استفاده از تمام یا بخشی از مطالب پایان نامه در مجلات، کنفرانس ها و یا سخنرانی ها، باید نام دانشگاه بوعلی سینا (یا استاد یا اساتید راهنمای پایان نامه) و نام دانشجو با ذکر مأخذ و ضمن کسب مجوز کتبی از دفتر تحصیلات تکمیلی دانشگاه ثبت شود. در غیر این صورت مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

تقدیر و شکر

شایسته می‌دانم از مساعدت کلیه کسانی که یاریگر بنده بوده اند تقدیر و شکر کنم. از استاد ارجمند جناب آقای دکتر راجح که راهبانی این پیمان نامه را بر عهده گرفتند و از روحیه عالمانه و دقت نظر ایشان که کمک کار بنده بوده اند کمال شکر و قدردانی را دارم. همچنین از استاد عالیقدر جناب آقای دکتر نغمه کوی کنن که مشاوری این پیمان نامه را بر عهده داشتند و نیز از نگارش موثقانه ایشان ممنونم. نیز از استاد کرانه جناب آقای دکتر طیب زاده و اینستاد روحیه ریزینانه و ثواب ایشان شکر می‌کنم. از جناب آقایان دکتر طیب زاده و دکتر اسلامی که زحمات قرانت و داوری پیمان نامه را پذیرفته اند سپاسگزارم. لازم به ذکر است از پدر عزیزم، مادر عزیزم و دو برادر بزرگوارم در خصوص یاری در این پیمان نامه ممنونم و حال چیزی جز همین پیمان نامه ندارم که بر پاس صبوری، یادگیری، پایشان صمیمانه تقدیر می‌کنم.

ضمناً از دوستان بزرگوارم آقایان دکتر بردی، دکتر شنج آبادی، دکتر زارع، دکتر میثاق، دهنوی، امین باغی، فاضل، حسینی، اسدی، شهیدی، بطای، هاشمی، فیضی، عباسی، دکتر عبدی، دکتر بلارزاده، صالح علا و خانم هاکیمی، دکتر بردی، اکبرزاده، ضیاحمدی، شنج زاده، کرامی، دکتر موسوی و حرم که از گوشه ای از تجارشان آموختم، کمال امتنان را دارم.

در پیمان کنونی است شاید مانده کارترین عمره از این دوره آشنایی هر چند کوتاه با استاد و دانشمندان، کسب اخلاق نیک و علاقه مندی به زبان فارسی بوده باشد.

تقدیرم به پدرم:

الله مهربانی و صبر،

که هر چه دارم بعد از خدای، از دعای خیر اوست،

او که ششم نخایش بدرقه کر ابراهیم است،

بر پاس کیوان سپیدش

تقدیرم به پدرم:

منظر بزرگ منی، گذشت و استقامت

تکیه گاه زندگیم، او که کلامش تبسم عظمی است،

بر پاس دست های خستاش

تقدیرم به برادرانم:

که خلوص زقارشان و صفت ناپذیر است

و بهت و الاشان یاری رسان من در انجام این مهم

تقدیرم به:

بهر آنان که مرا علم آموختند و زندگی را لذت آموختن جستجو می کنند

دانشگاه بوعلی سینا
مشخصات رساله / پایان نامه تحصیلی

عنوان:

سیر تحول اشتقاق در زبان فارسی نو

نام نویسنده: حامد نقاشیان یزدی

نام استاد راهنما: دکتر محمد راسخ مهند

نام استاد مشاور: دکتر مهرداد نغزگوی کهن

دانشکده: ادبیات و علوم انسانی

گروه آموزشی: زبان شناسی

رشته تحصیلی: زبان شناسی

گرایش تحصیلی: همگانی

درجه تحصیلی: کارشناسی ارشد

تاریخ تصویب: ۱۳۸۸/۰۲/۱۳

تاریخ دفاع: ۱۳۸۹/۱۱/۲۴

تعداد صفحات: ۱۰۶

چکیده:

این پژوهش به بررسی سیر تحول اشتقاق در زبان فارسی نو می پردازد. با مطالعه گزیده ای از متون منثور قرون چهار تا چهارده هجری سیر تحول اشتقاق را مورد بررسی قرار دادیم. سعی بر آن بوده نسخ کتب منتخب حاوی کمترین اصلاحات و تنظیمات بوده و تقریباً برابر اصل باشند. توضیحاتی نیز در خصوص هر وند آورده شده است. فصل اول را به چارچوب پژوهش اختصاص دادیم. میزان زایش و در واقع توانایی زبان فارسی در خلق توده لغات خاصه لغات علمی که مورد غفلت واقع شده اند و سایر ملاحظات نظری فصل دوم را تشکیل داده است. از هر قرن سه کتاب و از هر کتاب دو هزار واژه به طور تصادفی و پیوسته انتخاب شدند. در فصل سوم از ضبط وندهایی که زایا نبوده اند و اساساً تشخیص آنها امروزه دشوار و گاهی غیرممکن است خودداری کرده ایم. گو اینکه در خلال مطالعه با برخی وندهای سترون هم این چنین برخورد کرده ایم؛ منهای زمانیکه این ها برای

عموم گویشوران قابل تمیز بوده و احیاناً کاربردی خیلی محدود دارند. پس از استخراج کلمات اشتقاقی، بسامد وقوع وندها را نسبت به کل واژگان محاسبه کردیم. ضمناً میزان کاربرد وندها را در گذر زمان مطالعه کردیم. بعضاً کاربرد وندهایی در گذر زمان دستخوش نوساناتی هستند که به روشنی در نمودارها نمایش داده شده‌اند که شاید بتواند دریچه‌ای در جهت پژوهشی نو گشوده باشد. انتهای همین فصل گفتنی است نمودارهای مرتبط با میزان کاربرد وندها را ترسیم کرده‌ایم و به قیاسشان پرداختیم. تقدم ترسیم نمودارها نشانگر فزونی کاربرد آنها در طی قرون مورد بررسی است. مثال‌هایی هم در جوار نمودارها از استعمال عینی ایشان آورده شده است و در پایان، نتیجه‌گیری پژوهش به ایجاز در قالب فصل چهارم آورده شد.

واژه‌های کلیدی: اشتقاق، زبان فارسی نو، وند اشتقاقی، زایا، سترون، مرده

۱	۱-۱- درآمد	۱
۱	۲-۱- بیان مسئله و اهداف پژوهش	۱
۱	۳-۱- روش پژوهش	۱
۲	۴-۱- چارچوب پژوهش	۲
۴	۱-۲- تقسیم بندی واژگان	۴
۴	۱-۱-۲- واژگان بسته و باز	۴
۴	۲-۱-۲- واژگان بسیط، مرکب، مشتق	۴
۵	۳-۱-۲- انواع تکواژ	۵
۵	۱-۳-۱-۲- تکواژ آزاد	۵
۵	۲-۳-۱-۲- تکواژ وابسته	۵
۶	۳-۲- ماهیت زایایی صرف	۶
۸	۲-۳-۲- زایا یا نازا بودن زبان فارسی	۸
۸	۱- محدودیت های صرفی	۸
۹	۲- محدودیت های نحوی	۹
۱۰	۴-۲- زبان فارسی ، سترون یا زایا	۱۰
۱۲	۵-۲- شرایط لازم برای واژه سازی	۱۲
۱۳	۶-۲- موانع واژه سازی	۱۳
۱۳	۷-۲- تمایز اشتقاق از تصریف	۱۳
۱۷	۸-۲- پیشوند، پسوند، میانوند	۱۷
۱۷	۹-۲- انواع واژه مشتق	۱۷

۱۷	۲-۹-۱- مشتق فعلی
۱۷	۲-۹-۲- مشتق غیرفعلی
۱۷	۲-۱۰-۱- وندهای مرده، سترون، زایا
۱۸	۲-۱۱-۱- پیشوندهای فعلی
۱۹	۲-۱۲-۱- پیشوندهای غیرفعلی
۱۹	۲-۱۳-۱- پسوندهای غیرفعلی
۲۲	۳-۱- ساختمان و نمونه وندهای اشتقاقی در متون
۴۷	۳-۲- وندهای اشتقاقی
۴۸	۳-۳- وندهای اشتقاقی قرن چهارم
۴۸	۳-۳-۱- تاریخ بلعمی
۴۸	۳-۳-۲- تفسیر طبری
۴۹	۳-۴- وندهای اشتقاقی قرن پنجم
۴۹	۳-۴-۱- سیاست‌نامه
۴۹	۳-۴-۲- کیمیای سعادت
۵۰	۳-۴-۳- فارس‌نامه
۵۰	۳-۵- وندهای اشتقاقی قرن ششم
۵۰	۳-۵-۱- کلیله و دمنه
۵۱	۳-۵-۲- تاریخ بیهقی
۵۱	۳-۵-۳- مقامات حمیدی
۵۱	۳-۶- وندهای اشتقاقی قرن هفتم

۵۲	۳-۶-۱- گلستان سعدی
۵۲	۳-۶-۲- جامع التواریخ
۵۲	۳-۶-۳- منتخب اخلاق ناصری
۵۳	۳-۷-۷- وندهای اشتقاقی قرن هشتم
۵۳	۳-۷-۱- المعجم
۵۳	۳-۷-۲- شرح تعرف
۵۳	۳-۷-۳- تجارب السلف
۵۴	۳-۸-۸- وندهای اشتقاقی قرن نهم
۵۴	۳-۸-۱- مقامات جامی
۵۴	۳-۸-۲- ظفرنامه
۵۵	۳-۸-۳- زبده التواریخ
۵۵	۳-۹-۹- وندهای اشتقاقی قرن دهم
۵۵	۳-۹-۱- احسن التواریخ
۵۶	۳-۹-۲- روضه الاحباب
۵۶	۳-۹-۳- مختار الاختیار
۵۶	۳-۱۰-۱۰- وندهای اشتقاقی قرن یازدهم
۵۶	۳-۱۰-۱- عالم آرای صفوی
۵۷	۳-۱۰-۲- منشآت نمکین
۵۷	۳-۱۰-۳- تاریخ گیلان
۵۷	۳-۱۱-۱۱- وندهای اشتقاقی قرن دوازدهم

۵۸	۱-۱۱-۳- دستور شهریاران
۵۸	۲-۱۱-۳- تاریخ سلطانی
۵۸	۳-۱۱-۳- لطائف الخیال
۵۹	۱۲-۳- وندهای اشتقاقی قرن سیزدهم
۵۹	۱-۱۲-۳- تاریخ جهان گشای نادری
۵۹	۲-۱۲-۳- دره نادره
۵۹	۳-۱۲-۳- محبوب القلوب
۶۰	۱۳-۳- وندهای اشتقاقی قرن چهاردهم
۶۰	۱-۱۳-۳- افسانه
۶۰	۲-۱۳-۳- رکسانا
۶۱	۳-۱۳-۳- راز نیاز
۶۲	۱۴-۳- تعداد وندهای استفاده شده در متون
۷۹	نتیجه گیری:
۸۱	واژه نامه فارسی - انگلیسی
۸۳	واژه نامه انگلیسی - فارسی
۸۶	منابع و مأخذ:

فهرست اختصارات

تجارب	تجارب السلف.....
فارس	فارس نامه.....
زبده	زبده التواریخ.....
سیاست	سیاست نامه.....
کیمیا	کیمیای سعادت.....
احسن	احسن التواریخ.....
مقامات	مقامات حمیدی.....
ناصری	منتخب اخلاق ناصری.....
نادری	تاریخ جهانگشای نادری.....
کليله	کليله و دمنه.....
منشآت	منشآت نمکین.....
مختار	مختار الاختیار.....
تعرف	خلاصه شرح تعرف.....
روضه	روضه الاحباب.....
عالم آرا	عالم آرای صفوی.....

گیلان..... تاریخ گیلان

بیہقی..... تاریخ بیہقی

لطایف..... لطایف الخیال

فصل اول:

مقدمه

۱-۱-۱ درآمد

هدف ما در این پژوهش بررسی سیر اشتقاق در زبان فارسی نو است. منظور از زبان فارسی نو، فارسی آغاز دوران اسلامی تاکنون می‌باشد. در این پژوهش با بررسی کلمات اشتقاقی، وندهای اشتقاقی و سیر تحول آنها را در گذر زمان بررسی می‌کنیم. اهمیت تحقیق در این است که تاکنون در خلال تحقیقات گوناگونی که به تحول زبان فارسی پرداخته‌اند موردی پیرامون سیر اشتقاق در زبان فارسی انجام نشده است.

۱-۲-۱ بیان مسئله و اهداف پژوهش

تکواژها به دو دسته آزاد و وابسته تقسیم می‌شوند. تکواژهای آزاد آنهایی هستند که به طور مستقل و بی‌همراهی تکواژ دیگر می‌توانند در جمله ظاهر گردند. تکواژهای وابسته به آن دسته از تکواژهایی گفته می‌شود که دارای ماهیت مستقل نیستند و همراه پایه‌های دیگر می‌آید. تکواژهای وابسته به دو دسته تصریفی و اشتقاقی تقسیم می‌شوند. یکی از حوزه‌های تغییر در زبان، مولفه صرفی است و اشتقاق نقش محوری را در این زمینه ایفا می‌کند و مطالعه پیرامون تحولات این حوزه هدف این تحقیق است.

دیگر اهداف این تحقیق عبارتند از:

۱- استخراج وندهای اشتقاقی در متون قرن‌های چهارم تا چهاردهم هجری شمسی،

۲- بررسی سیر تحول وندهای اشتقاقی در فارسی نو،

۳- بررسی تحول بسامد وقوع وندهای اشتقاقی.

۱-۳-۱ روش پژوهش

در این پژوهش از هر قرن سه کتاب و از هر کتاب دو هزار واژه به طور پیوسته و تصادفی انتخاب کرده‌ایم و پس از استخراج وندهای اشتقاقی، بسامد وقوع وندهای هر قرن نسبت به کل واژگان

محاسبه شده است. همچنین وندهای اشتقاقی حذف شده از زبان و وندهای اشتقاقی که به زبان فارسی نو اضافه شده‌اند، بررسی شده است.

۱-۴- چارچوب پژوهش

پس از مقدمه حاضر که فصل اول پایان‌نامه را تشکیل می‌دهد، در فصل دوم به ملاحظات نظری پرداختیم. توضیحاتی را در خصوص ساختار ارائه کرده‌ایم و به تفاوت وندهای تصریفی و اشتقاقی پرداختیم. فصل سوم که بدنه عملی پایان‌نامه را تشکیل داده است مرکب از تعداد وندهای اشتقاقی و میزان کاهش و افزایش ایشان می‌باشد. فصل چهارم به نتیجه‌گیری اختصاص یافته است.

کتاب‌های مورد بررسی ما به تفکیک هر قرن عبارتند از

قرن چهارم: تاریخ بلعمی، تفسیر طبری

قرن پنجم: فارسنامه، سیاستنامه، کیمیای سعادت

قرن ششم: مقامات حمیدی، تاریخ بیهقی، کلیله و دمنه

قرن هفتم: اخلاق ناصری، گلستان سعدی، جامع التواریخ

قرن هشتم: تجارب السلف، خلاصه شرح تعرف، المعجم

قرن نهم: مقامات جامی، ظفر نامه، زبده التواریخ

قرن دهم: روضه الاحباب، احسن التواریخ، مختار الاختیار

قرن دوازدهم: دستور شهریاران، تاریخ سلطانی، لطایف الخیال.

قرن سیزدهم: تاریخ جهانگشای نادری، دره نادره، محبوب القلوب.

قرن چهاردهم: افسانه، رکسانا، راز نیاز.

فصل دوم:

کلیات نظری

۲-۱- تقسیم بندی واژگان

در برخی کتاب های زبانشناسی برای «صرف» و رابطه آن با واژه تعاریفی ارائه گردیده است از جمله صرف با ساخت درونی واژه های مرکب سروکار دارد. واژه های هر زبانی را می توان به دو مقوله وسیع تقسیم کرد.

۲-۱-۱ واژگان بسته و باز

واژگان بسته، واژگانی هستند که نقش دستوری در جمله ایفا میکنند. ضمایی مانند من، او و یا حرف ربط و تعریف. و مقصود از واژگان باز، واژگان اصلی می باشند که شامل مقولات اصلی دستوری من جمله اسم، فعل، صفت و قید می شوند. نکته شایان ذکر کلمات نوساخته یک زبان را هم باید در همین بخش قرار داد. هریک از عناصر واژگانی که ناظر به واژگان معنایی هستند، باید در فرهنگ لغت به عنوان مدخلی ثبت شوند.

۲-۱-۲- واژگان بسیط، مرکب، مشتق

از جهتی می توان واژه های زبان فارسی را به یکی از سه دسته بندی ذیل تقسیم نمود (بلومفیلد، ۱۳۷۹: ۲۶۳):

واژه بسیط: واژه ای را بسیط می گویند که فقط از یک تکواژ تشکیل شده باشد (یعنی فقط یک واحد معنادار در آن وجود داشته باشد) مثل: قلم، کتاب، کفش و ...

واژه مرکب: واژه ای را مرکب می نامند که از بیش از یک واژه بسیط (عمدتاً دو واژه) تشکیل شده باشد. مثل: کارخانه، کتابفروش و ...

واژه مشتق: واژه ای را مشتق گویند که در ساختمان آن یک تکواژ اشتقاقی به کار رفته باشد. مثلاً واژه «مردی» یک واژه مشتق است (واژه مشتق را اشتقاقی هم می نامند).

البته نوعی ترکیب دیگر هم وجود دارد که به آن «مشتق مرکب» می گویند مثل کفش فروشی.

۲-۱-۳- انواع تکواژ

اکنون انواع تکواژ، زیرگروه ایشان و توضیحات پیرامون را از نظر خواهیم گذراند. تکواژ را می‌توان به طرق مختلف تقسیم‌بندی کرد که یکی از رایج‌ترین و امروزی‌ترین اینها دسته‌بندی تکواژها به دو دسته آزاد و وابسته می‌باشد. تکواژ آزاد، تکواژی است که می‌تواند به صورت مستقل و بدون نیاز به پیوستن به یک واحد واژگانی دیگر به کار رود. به دگر تعبیر، تکواژهای آزاد آنهایی هستند که به طور مستقل و بی‌همراهی تکواژ دیگر می‌توانند در جمله ظاهر گردند.

بر خلاف تکواژهای آزاد، تکواژهایی وجود دارند که نمی‌توانند بدون همراهی یک تکواژ دیگر در جمله پدیدار شوند. به دیگر تعبیر این تکواژها دارای ماهیت مستقل نیستند. از جمله این تکواژها می‌توان به «مند، اش، گار و ...» در زبان فارسی اشاره کرد.

۲-۱-۳-۱- تکواژ آزاد

در تقسیم‌بندی زیرگروهی، تکواژهای آزاد را می‌توان به دو بخش تقسیم کرد: قاموسی یا واژگانی و تکواژ دستوری یا نقش‌نما.

تکواژهای قاموسی آن دسته از تکواژها هستند که از خود دارای معنای مستقلی هستند و در بافت‌های زمانی به آزادی بکار می‌روند از جمله: کتاب، علی، انسان، سنگ و ...

تکواژهای دستوری آن دسته از تکواژها را گویند که دارای معنای درونی هستند و بنابر بر موارد و شرایط دستوری در جمله حضور می‌یابند. این تکواژها فاقد معنای مستقلی برای خود هستند و معنی ایشان در ارتباط با تکواژهای دیگر معین می‌گردد. تکواژهایی نظیر: از، تا، در و در زبان فارسی نمونه‌هایی از این مقوله هستند.

۲-۱-۳-۲- تکواژ وابسته

از سوئی دیگر تکواژهای وابسته را نیز به دو دسته تکواژهای تصریفی و اشتقاقی تقسیم می‌کنند: تکواژهای تصریفی آن دسته از تکواژهای مقید هستند که وقتی به کلمه‌ای اضافه می‌شوند نقش

دستوری آن کلمه را تغییر نمی‌دهند. به دیگر تعبیر تکواژهای تصریفی آنهایی هستند که افزودنشان به کلمه دیگر به لحاظ الزامات صرفی است نه الزامات دستوری یا معنایی. کلیه شناسه‌های فعلی «ام، ای و ...» نشانه‌های جمع «ها، ات، آن و ...» نشانه‌های تفضیلی و عالی «تر و ترین» در زبان فارسی تکواژهای تصریفی محسوب می‌شوند.

تکواژهای اشتقاقی به آن گروه از تکواژهای مقید اطلاق می‌گردد که بعد از اضافه شدن به یک کلمه یا طبقه دستوری آن را تغییر می‌دهند یا معنی آن را به کلی تغییر می‌دهند (و متضاد کنند).

تکواژهای اشتقاقی را می‌توان به دو دسته تقسیم نمود: تکواژهای اشتقاقی مقوله‌ساز و تکواژهای اشتقاقی واژه‌ساز (طباطبایی).

الف) مقوله‌ساز: آنهایی هستند که فقط به لحاظ تغییر دادن مقوله دستوری به تکواژهای دیگر افزوده می‌شود مثل: «ی» اسم ساز در شادی که صفت «شاد» را به اسم تبدیل کرده است یا «آنه» قیدساز در «شادمانه» که صفت شاد را به قید تغییر داده است. تکواژهای مقوله‌ساز فارسی هم به صورت پسوند «آسا، آگین، آنه، ی، آور، اش، باره، مند، ین، گر و ...» و هم بصورت پیشوند «غیر، نا، بی و ...» ظاهر می‌شود اما تکواژهای مقوله‌ساز در فارسی عمدتاً پسوند هستند.

ب) واژه‌ساز: آنهایی هستند که صرفاً برای ایجاد واژه‌های جدید به کار برده می‌شوند نه برای تغییر دادن مقوله دستوری ریشه‌ای که به آن می‌پیوندند. مثلاً «زار» در گندم‌زار، «نا» در نادرست، «گاه» در دانشگاه، «کده» در دهکده و ...

۲-۳- ماهیت زایایی صرف

هر فرآیند واژه‌سازهای که بتوان براساس آن صورت‌های جدیدی را ساخت فرآیندی زایا است. گویشور در هر زبان با شنیدن واژه‌های مختلف کم‌کم به الگوهای ساختاری آنها پی می‌برد و به این ترتیب می‌تواند معنای صورتهایی را که تابحال نشنیده است را دریابد و خود صورت‌های جدید بسازد. برای مثال، او با آموختن کلمه‌هایی مانند: «فروشنده» و «جوینده» که بر مبنای الگوی «ریشه فعل +

نَده» ساخته شده‌اند می‌تواند معنای صورتهایی را که تاکنون نشنیده است دریابد یا خود صورتهای جدیدی بسازد. معمولاً هرچه محصولات یک فرآیند بیشتر باشد و آن واژه‌ها در زبان پراستعمال تر باشند آن فرآیند زیاتر است (طباطبایی، ۱۳۸۲: ۱۰). بدین ترتیب به یکی از ویژگی‌های دستگاه صرف، یعنی نسبی بودن زایایی پی می‌بریم، به این معنی که برخی فرآیندها از برخی دیگر زیاترند برای مثال، فرآیند «ریشه فعل + نده ← اسم/صفت» بسیار زیاست. اما فرآیند «ریشه فعل + ش ← اسم مصدر» زایایی کمتری دارد و از سوی دیگر، با فرآیند «ریشه فعل + اک ← اسم» کلمات انگشت شماری ساخته شده است، از جمله: «خوراک»، «پوشاک»، «سوزاک» (همان، ۱۱).

ویژگی دیگر زایایی صرفی زمانمند بودن آن است، به این معنی که ممکن است فرآیند در یک زمان بسیار زایا باشد و در زمان دیگر از زایایی آن کاسته شود و بالعکس. برای مثال، فرآیند «اسم + کده ← اسم مکان» که زمانی دراز زایایی خود را از دست داده بود اکنون بار دیگر فعال شده است که حاصل آن را در کلمه‌های «دانشکده»، «کتابکده» و غیره می‌بینیم.

در واژه‌سازی گاهاً به وجود نوعی مُد برمی‌خوریم. برای مثال، در چندسال اخیر با استفاده از کلمه «ایران» چندین کلمه جدید، اغلب تجاری، ساخته شده است: «مبلیران»، «کفشیران»، «چوبیران» (همان، ۱۱).

با توجه به دو مفهوم نسبیت و زمان‌مندی در می‌یابیم که در هر زمان فرآیندهای مختلف واژه‌سازی از نظر زایایی مراتب متفاوتی دارند. در زایایی صرفی دو حد متصور است: یکی زایایی کامل؛ و دیگری عدم زایایی. زایایی کامل زمانی اتفاق می‌افتد که یک فرآیند بتواند در بخش اعظم موارد مربوط اعمال شود. برای مثال، در زبان فارسی فرآیند «صفت + ی ← اسم معنی» چنین وضعی دارد. یعنی بخش اعظم صفات را می‌توانیم با پسوند «-ی» به اسم معنی تبدیل کنیم. «خوبی»، «نیکی»، «سرخی» و مانند اینها. عدم زایایی هنگامی است که با فرآیندی روبرو باشیم که هیچ کلمه جدیدی براساس آن ساخته نشود، همانند فرآیند «ریشه فعل + گار ← اسم/صفت» که در کلمات «آموزگار» و «پرهیزگار» و چند کلمه دیگر به کار رفته است ولی از مدت‌ها پیش تاکنون هیچ واژه